

КАНЦЭПТУАЛЬНЫЯ ПАДЫХОДЫ ДА ПРАЦЭСУ ЗАХАВАННЯ І ПАПУЛЯРЫЗАЦЫІ НАРОДНА-ІНСТРУМЕНТАЛЬНАЙ СПАДЧЫНЫ БЕЛАРУСАЎ (традыцыйныя народныя духавыя і ўдарныя музычныя інструменты)

У працэсе фарміравання і развіцця музычнай культуры Беларусі сярод розных кірункаў інструментальнай музыкі нашай краіны выканальніцтва на традыцыйных народных духавых і ўдарных інструментах беларусаў з'яўляецца найбольш старадаўнім [2]; [3]; [4]; [10, с. 168-176]; [12, с. 296-320]; [14, с. 21-26]. Нягледзячы на багатыя гістарычныя падзеі ў працэсе станаўлення, фарміравання і развіцця выканальніцкага майстэрства на народных духавых інструментах напрыканцы XIX стагоддзя, шматлікія творчыя дасягненні беларусаў на гэтых інструментах ужо не з'яўляліся якаснымі паказчыкамі развіцця нацыянальнай культуры Беларусі. Што здарылася ў гэтым кірунку? Напрыклад, самабытны і ўнікальны музычны інструмент беларусаў – *дуда*, лічыўся страчаным з выканальніцкай практыкі, і таму дуда перайшла ў разрад зніклага музычнага інструмента. Але трэба з задавальненнем адзначыць тое, што ў пачатку і на працягу ўсяго XX стагоддзя, у пачатку наступнага стагоддзя ўжо назіраліся актыўныя і плённыя пошукі апантаных энтузіястаў па рэканструкцыі, вырабу і папулярызацыі беларускіх народных духавых інструментаў. Так, значны ўклад у працэс захавання і папулярызацыі народна-інструментальнай спадчыны, ажыццяўлення вырабу і арганізацыі сістэмы навучання прыхільнікаў нацыянальнай культуры на беларускай дудцы зрабіў М. Астрэйка на Копыльшчыне [12, с. 305-306]; [15, с. 73]. Да традыцыйнага складу знакамітага ў Беларусі і па-за яе межамі фальклорнага калектыва з Пастаўшчыны «Паазер'е» далучылася выканаўца на дудцы Галіна Хвядзевіч, а з пачатку 1990-х гадоў ансамбль выкарыстоўваў наступныя інструменты і іх колькасць: 4 дытанічных цымбалаў, 2 скрыпкі, 2 гармоніка, кантрабас, бубен, дудка [17, с. 7]. Адзначым, што толькі дзякуючы адраджэнню гістарычнай памяці беларускага народа, вяртанне традыцыйных народных духавых і ўдарных інструментаў беларусаў у музычную культуру нашай краіны сталася не выпадкова-экстравагантным, экзатычна-эпізядычным, а ўжо паўнацэнным транслятарам нацыянальнай народна-інструментальнай спадчыны. Как зрабіць гэты працэс асэнсаваным, мэтанакіраваным, улічваючым прыярытэты пераемнасці і лагічных суадносін народных традыцый з напрацоўкамі сучаснай выканальніцкай народна-інструментальнай практыкай Беларусі, групай аўтараў – У. Громам, А. Крамко, І. Мангушавым, была выдалзена фундаментальная «Школа ігры на беларускіх народных духавых інструментах» у дзвух частках: частка першая – «Сольнае выкананне» [7], другая частка – «Ансамблевае выкананне» [8]. У музычным і культурным жыцці Беларусі гэтая падзея сапраўды была неардынарнай [13, с. 119-122]. Яна ў значнай ступені дазволіла забяспечыць арганізацыю мэтанакіраванага працэсу падрыхтоўкі выканаўцаў на народных духавых інструментах Беларусі ў сістэме вышэйшай музычнай адукацыі. Так, напрыклад, працэс падрыхтоўкі студэнтаў па спецыяльнасці 16 01 06 «Духавыя інструменты» з накірункам спецыяльнасці 16 01 06-11 «Духавыя інструменты (народныя)» у Беларускай дзяржаўнай універсітэце культуры і мастацтваў пачаўся ў 2000-2001 навучальным годзе. З мэтай вырашэння праблем па вырабу беларускіх народных духавых інструментаў, іх распаўсюджвання, распрацоўкі і стварэння канцэпцыі аб нацыянальнай выканальніцкай школе на гэтых інструментах, па ініцыятыве кафедры духавой музыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў, Беларускай Асацыяцыі духавых аркестраў і ансамбляў, была падрыхтавана і праведзена 26 сакавіка 2001 г. Рэспубліканская навукова-практычная канферэнцыя «Падрыхтоўка выканаўцаў на беларускіх народных духавых інструментах у сістэме музычнай адукацыі». Падчас гэтай канферэнцыі было заслухана і абмеркавана пятнаццаць праблемна-тэматычных дакладаў, а таксама прадэманстраваны мастацкія пошукі і знаходкі, прааналізаваны вынікі работы супрацоўнікаў творча-эксперыментальнай і навукова-практычнай лабараторыі. Сярод мастацкіх калектываў, у складзе якіх у эксперыментальных праграмах былі выкарыстаны беларускія народныя духавыя інструменты, – лаўрэат міжнародных фестываляў узорны дзіцячы фальклорны ансамбль «*Дударыкі*» (мастацкі кіраўнік – заслужаны дзеяч культуры Дзмітрый Ровенскі), лаўрэат міжнародных фестываляў капэла беларускіх народных духавых інструментаў Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў «*Гуды*» (мастацкі кіраўнік – заслужаны дзеяч культуры Беларусі Уладзімір Гром, музычны кіраўнік – Ігар Мангушаў), лаўрэат міжнародных фестываляў фальклорны гурт «*Баламуты*» (мастацкі кіраўнік – Валянціна Трамбіцкая), лаўрэат міжнародных фестываляў фольк-рокавы гурт «*Юр'я*» (мастацкі кіраўнік – Юрый Выдронак). Такім чынам, гэты навуковы, метадычны і творча-эксперыментальны аўтарытэтный форум энтузіястаў папулярызацыі народна-духавага мастацтва дазволіў акрэсліць актуальныя праблемы гэтага мастацтва, вызначыць асноўны змест падрыхтоўкі выканаўцаў на традыцыйных і мадыфікаваных народных духавых і ўдарных музычных інструментах беларусаў.

Адзначым, што асэнсаванне, напрыклад, аналагічнай праблемы ў межах народнага музычнага мастацтва Расіі дазволіла Д. Варламову зрабіць аналіз сістэмы музычнай адукацыі на рускіх народных музычных інструментах [5]; [6]. Але, як вядома, працэс навучання ігры на музычных інструментах патрабуе дастатковай колькасці гэтых інструментаў з улікам вырашэння пытанняў іх вырабу, рэканструкцыі, рэстаўрацыі [15, с. 220-229] і мадыфікацыі. Сёння, напрыклад, перад музычнымі майстрамі паўстала пытанне аб абавязковым творча-эксперыментальным пошуку адпаведных шляхоў, якія будуць спрыяць працэсу стварэння неабходнай канструкцыі басовай дуды і яе вырабу. Гэтыя намаганні павінны вырашыць праблему пашырэння дыяпазона гучання роднасных ансамбляў дудароў малых форм, пашырэння тэсітурнай і тэмбравай палітры гучання за кошт новай разнастайнасці дуды ў розных інструментальных ансамблях, якія існуюць разам з харавымі ці танцавальнымі калектывамі. А як спакуслівая, але аб'ектыўная перспектыва, – гэта стварэнне пашыранага ансамбля дудароў не менш за 16 – 20 выканаўцаў і болей, як гэта робяць выканаўцы на шатландскай валынцы, дэманструючы сваё выканальніцкае майстэрства і прыхільнасць да развіцця нацыянальных выканальніцкіх традыцый. Каб авалодаць выканальніцкім майстэрствам ігры на беларускіх народных духавых і ўдарных інструментах [11, с. 138-144], неабходна засвоіць не толькі асноўныя віды гэтых інструментаў, але і іх разнастайнасць. З мэтай распаўсюджвання ведаў аб месцы і спецыфіцы функцыянавання традыцыйных беларускіх народных духавых інструментаў у мастацкай культуры нашай рэспублікі вядучы спецыялісты выступаюць з дакладамі, паведамленнямі, экспазіцыямі інструментаў на творчых лабараторыях падчас правядзення такіх традыцыйных фестываляў, як міжнародныя фестывалі народнай музыкі «Звіняць цымбалы і гармонік», рэспубліканскіх фестываляў мастацтваў нацыянальных культур, рэспубліканскіх фестываляў «Таўкачыкі» праекта «Folk-modern», міжнародных і рэспубліканскіх навуковых канферэнцый, у тым ліку Кірыла-Мяфодзіеўскія чытанні, «Этнашкола» і іншыя.

У працэсе праведзенага даследавання намі была ажыццяўлена спроба вызначыць аптымальныя канцэптуальныя падыходы, якія будуць спрыяць далейшаму развіццю працэсу захавання і папулярызавання народна-інструментальнай спадчыны беларусаў з улікам выкарыстання ў выканальніцкай дзейнасці традыцыйных народных духавых і ўдарных музычных інструментаў. На наш погляд, асноўнымі кірункамі ў гэтым працэсе могуць стаць наступныя:

I. тэарэтыка-метадалагічныя асновы вывучэння народна-інструментальнай спадчыны беларусаў (тыпалогія традыцыйных і мадыфікаваных народных духавых і ўдарных музычных інструментаў беларусаў з улікам універсальнай структурнай класіфікацыі музычных інструментаў нямецкіх арганалагаў Курта Закса і Эрыха фон Хорнбастэля; семантыка і функцыянаванне традыцыйных народных духавых і ўдарных музычных інструментаў на розных этапах развіцця нацыянальнай культуры Беларусі, што ўключае сучасны перыяд; эстэтычныя погляды і г.д.);

II. тэндэнцыі і перспектывы развіцця сістэмы адукацыі выканаўцаў на народных духавых музычных інструментах і падрыхтоўка адпаведных педагагічных кадраў (кампаратыўныя даследаванні ў сістэме прафесійнай і педагагічнай падрыхтоўкі і перападрыхтоўкі настаўнікаў пачатковых устаноў, у тым ліку, дзіцячых музычных школ, школ мастацтваў, сярэдняадукацыйных школ з музычным ухілам, этнашкол і г. д.; выкладчыкаў сярэдніх спецыяльных, вышэйшых устаноў культуры і мастацтваў, кіраўнікоў аматарскіх народна-інструментальных мастацкіх калектываў і г. д.; канцэпцыя падрыхтоўкі кадраў; вывучэнне і аналіз тэндэнцый ў сістэме адукацыі, якая існуе на сучасным этапе; абагульненне аналагічнага сусветнага вопыта падрыхтоўкі кадраў па навучанню ігры на нацыянальных музычных інструментах; распрацоўка сучаснай мадэлі падрыхтоўкі спецыялістаў з улікам народных традыцый і інавацый, дзяржаўнага стандарта і г. д.);

III. мастацка-асветніцкія і этнаарганалагічныя аспекты папулярызавання традыцыйных народных духавых і ўдарных музычных інструментаў (этнаарганалагічныя экспедыцыі, формы, сродкі, змест арганізацыі асветніцка-інфармацыйнай дзейнасці па вывучэнні, захаванні і экспазіцыі традыцыйнага народнага духавога і ўдарнага музычнага інструментарыю);

IV. праблемы фарміравання мастацкага рэпертуару народна-інструментальнага мастацтва з улікам творчай дзейнасці выканаўцаў на традыцыйных і мадыфікаваных народных духавых і ўдарных музычных інструментах (збор, вывучэнне і расшыфроўка традыцыйных народных мелодый танцавальных, песенных твораў; працэс стварэння музыкі і мастацкія задачы ў сучасных творах, інтэрпрэтацыях для народна-інструментальных выканаўцаў);

V. навукова-даследчая і вытворча-эксперыментальная дзейнасць па рэканструкцыі, вырабу традыцыйных народных музычных інструментаў і іх сучасная мадыфікацыя (вывучэнне, аналіз і абагульненне вопыту работы вядучых музычных майстоў і садзейнічанне па укараненню іх напрацовак у сучасную творчую дзейнасць выканаўцаў на розных традыцыйных і мадыфікаваных народных духавых і ўдарных музычных інструментах беларусаў).

Такім чынам, рэалізацыя прапануемых канцэптуальных падыходаў, на наш погляд, павінна спрыяць вырашэнню існуючых праблем па далейшаму развіццю працэсу захавання і папулярызавання народна-інструментальнай спадчыны беларусаў з улікам умацавання сацыякультурнага прэстыжу традыцыйных народных духавых і ўдарных музычных інструментаў, вызначэнне іх пачэснага месца ў структуры мастацкай культуры Беларусі і ў жыцці беларускага народа.

Спіс літаратуры:

1. Алексеева, Н. Новая жизнь пастушьего рожка / Н. Алексеева // Сов. музыка. – 1982. – № 8. – С. 66–67.
2. Бярбераў, У. Дудка беларуская / У. Бярбераў // Культура. – 1992. – Люты (№ 5). – С. 3.
3. Бярбераў, У. Жалейка / У. Бярбераў // Культура. – 1992. – Люты (№ 6). – С. 8.
4. Бярбераў, У. Іду да дудароў / У. Бярбераў // Культура. – 1992. – Люты (№ 7). – С. 7.
5. Варламов, Д.И. Становление системы музыкального образования на русских народных инструментах / Д.И. Варламов // Искусство и образование. – 2006. – № 1 (39). – М., 2006. – С. 37–44.
6. Варламов, Д.И. Становление системы музыкального образования на русских народных инструментах / Д.И. Варламов // Искусство и образование. – 2006. – № 2 (40). – М., 2006. – С. 106–112.
7. Гром, У.М. Школа ігры на беларускіх народных духавых інструментах : вучэб.-метад. дапам. / У.М. Гром, А.Я. Крамко, І.А. Мангушаў. – Мінск : Бел. дзяр. ун-т культуры і мастацтваў, 2005. – Ч. 1: Сольнае выкананне – 259 с.
8. Гром, У.М. Школа ігры на беларускіх народных духавых інструментах: вучэб.-метад. дапам. / У.М. Гром, А.Я. Крамко, І.А. Мангушаў. – Мінск: Бел. дзяр. ун-т культуры і мастацтваў, 2005. – Ч.2: Ансамблевае выкананне. – 217 с.
9. Ефремов, Б. По следам владимирских рожечников / Б.Ефремов // Народное творчество. – 2004. – №4. – С. 18–23. [процесс изготовления – с. 19-21; примеры наигрышей – с. 23].
10. Коротеев, А.Л. Бытование амбушюрных духовых музыкальных инструментов в Беларуси (по материалам археологических изысканий, архивных исследований и анализа печатных изданий в контексте славянской органологии) / А.Л. Коротеев // IV Міжнародныя Кірыла-Мяфодзіевыя чытанні, прысвечаныя Дням славянскага пісьменства і культуры : матэрыялы чытанняў (Мінск, 24-26 мая 1998 г.). У 2 ч. Ч. 2 / ЕГУ, БУК; рэдкал.: Пазнякоў А.У. (адк. ред.) і інш. – Мінск : Бел. ун-т культуры, 1999. – С. 168–176.
11. Коротеев, А.Л. Концепция обучения исполнителей на традиционных народных духовых и ударных музыкальных инструментах белорусов как условие развития художественной культуры Беларуси / А.Л.Коротеев // Аўтэнтчны фальклор: праблемы бытавання, вывучэння, пераймання: матэрыялы навук.-метад.канф., БДУКМ, 15–16 сакав. 2006 г. / рэдкал.: М.Л.Кузьмініч (адк. рэд.). – Мінск, 2007. – С. 138–144.
12. Коротеев, А. Л. Особенности развития духового искусства Восточной Европы: органологическое исследование и эволюция форм народно-инструментального исполнительства на духовых и ударных инструментах / А. Л. Коротеев // Українська культура в іменах і дослідженнях : наукові записки Рівненського державного інституту культури. – Рівне : Рівненс. держав. Ін-т культури, 1998. – Вип. 3. – С. 296–320.
13. Карацееў, А.Л. Неардынарная з’ява нацыянальна-выканальніцкага адраджэння / А.Л. Карацееў // Веснік БДУ культуры і мастацтваў. – 2005. – № 5. – С. 119–122.
14. Карацееў, А. Л. Народны духавы музычны інструментарый Беларусі як гістарычная сведка развіцця нацыянальнай культуры і яго месца ў сусветнай арганалогіі і арганафоніі / А. Л. Карацееў // Зборнік тэзісаў дакладаў на навукова-метадычнай канферэнцыі і арганафоніі / А. Л. Карацееў // Зборнік тэзісаў дакладаў на навукова-метадычнай канферэнцыі прафесарска-выкладчыцкага складу : у 2 ч. / МІК. – Мінск : Мінск. ін-т культуры, 1993. – Ч. 1. – С. 21–26.
15. Карацееў, А.Л. Капыльскія музыкі / А.Л. Карацееў // Мастацтва Беларусі. – 1989. – № 1. – С. 72–73.
16. Мангушаў, І. А. Праблемы рэканструкцыі, вырабу і ўкаранення ў сучасную музычную культуру старажытных фальклорных духавых інструментаў беларусаў / І. А. Мангушаў // «Этнашкола» ў сучасным адукацыйным працэсе: вопыт станаўлення і перспектывы развіцця (да 10-годдзя існавання) / уклад. і навук. рэд. І. І. Сучкоў. – Мінск : Бестпринт, 2004. – С. 220–229.
17. Собаль, А. Паазер’е. Фальклорны ансамбль. Folk group Paazerje / А.Собаль. – Мінск: РУП «Выдавецтва Беларусь», 2006. – 11 с.
18. Філіповіч, А. Дудка... на каленях / А. Філіповіч // Культура. – 2000. – Чэрвень (№ 23–24). – С. 4.